هەڵبژاردن و دەستوور و دیموکراسی ...!!

سەروەر کەریم

یەکێک لە بنەما سەرەکیەکانی دیموکراسی بوونی هەڵبژاردن و بەشداری کردنی هاولاتیانە لە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگاو ئیدارەکردنی، هەر وولاتێک ئەو بنەمایانەی تیا نەبێت خاوەنی هیچ بیرۆکەیەکی دیموکراسی نییەو دەسەلاتێکی ڕەهاو تاک ڕەهەندیو دیکتاتۆریانەیە.

کۆمەڵگای عێراق، هەتا پرۆسەی ئازادیو ڕووخاندنی دیکتاتۆریەت هیچ بنەمایەکی هەڵبژاردن و پرس کردن بە هاولاتیان بوونی نەبووەو، دەسەلاتەکان لەسەرو ئیرادەی هاولاتیانەوە دامەزرێنراوەو بەزۆر بەسەر هاولاتیاندا سەپێنراوە، ئەمەش وای کردوە کۆی دەسەلاتەکان خاوەنی عەقلیەتی دیکتاتۆریو تاک ڕەهەندی بن و دژی هەموو مافو ئازادیەکانی هاولاتیان بن و هەرگیز گوێ بەمافی هاولاتیان نەدەن و بەردەوامیش سەرکوتی هەر نەخێرێکیش بکەن کە داوای مافو ئازادیو دابین کردنی پێداویستیەکانی ژیان بکات...

ئەزمونی حوکم ڕانی لە عێراق داو لەسەردەمی دروست کردنی دەولەت لە بیستەکانی سەدەی بیست دا تا ڕووخاندنی دوایین دەسەلات، کە ڕژێمی بەعس بوو، هیچ بنەمایەکی دیموکراسیو بەشداریەکی خەلک، لەئیدارەکردنی دەولەت بوونی نەبووەو هەموو دەسەلاتەکان لە ڕێگەی کودەتای سەربازییەوە هاتونە سەر کورسی حوکم و هەر بە کودەتای سەربازیش لە حوکم لادراون، بۆیە خەڵکی عێراق لەسەر ژیانی دیموکراسی ڕانە هاتوون و هەرگیز هەڵبژاردن نەبوەتە بنەمای بیرکردنەوەی هاولاتیان و بەردەوام هاولاتیان پەراوێز خراون و گوێ یان لێ نەگیراوەو بۆ هیچ شتێک پرس بە هاولاتیان نەکراوە، بۆیە عێراق هەرگیز خاوەنی دەسەلاتێکی مەدەنیو دەستورێکی مەدەنی نەبووەو دەستوور هەلقولاوی مافو ئازادی هاولاتیان نەبووە، بەقەدەر ئەوەی دەستوور بۆ پاراستنی حوکم ڕانەکان دانراوە...

کاتێک دەسەلاتێکی تاک ڕەهەندی بوونی دەبێت و تەنها فەرمان دەر دەکات بۆ تاکەکانی کۆمەڵگا بەدڵنیایی هاولاتیان دەبنە کۆیلەو خواستەو مافەکانیان ژێر پێ دەخرێت و پرۆسەی گۆڕانکاریو هوشیار بوونەوەش زۆر لاواز دەبێت و ناتوانێت لە پێک هاتەو عەقلیەتی دەسەلات دا گۆڕانکاری بکات و ڕێگا خۆش دەبێت بۆ خوێن ڕشتن و دیکتاتۆریەت، کۆمەڵگای عێراق بەدرێژایی دامەزراندنی دەسەلات

دیکتاتۆریەت‌و سەرکوتی بەرهەم هێناوەو تاکی لاوازو دڵ پڕ لەترسی بەرهەم هێناوە، ئەو بێ دەنگی‌و ترسەش میلۆنان مرۆڤی کردووەتە قوربانی‌و گۆڕانکاری بەشوێن خۆی دا نەهێناوە، هەر ئەوەش وای کردووە هەنگاونان بەرەو دیموکراسی لە عێراق دا بوونێکی ئەوتۆی نەبووە زۆر لاواز بووەو هەمیشە ئەگەرەکانی دیکتاتۆریەت‌و سەرکوت کردن بەهێز بووە. بۆیە تاک لە کۆمەڵگای عێراق دا بەردەوام چاوەڕوانی دەرەوەی خۆی بووە ڕزگاری بکات‌و هیوایەکی پێبەخشی‌و ماف‌و ئازادیەکانی بۆ وەربگرێت، بەمانایەکی تر تاکی عێراقی لەجیاتی کارتیکەر بێت‌و ئەکتیف بێت بۆ ماف‌و ئازادیەکانی، تاکێکی کارلێکراو بووەو هەموو ئەو دەسەلاتانەی هاتوونەتە سەر کورسی حوکم کاریان لەسەر سڕینەوەو لاوازکردنی کردوەو ئەویش کارایی خۆی لەدەست داوەو بووەتە تاکێکی بێ خولیاو گۆشەگیرو بێ هیوا بەمافەککانی خۆی‌و گۆڕانکاری.. ئەو جۆرە لەئیش کردنی دەسەلات بەدرێژایی مێژووی بوونی دەوڵەت لە عێراق دا وای کرووە، کەهیچ هیوایەک نەبێت بە گۆڕانکاری‌و بەرەوپێش چوونی کۆمەڵگا بەرەو ژیانی مەدەنی‌و دیموکراسی، چونکە دەسەلات گۆڕین بەشێوەیەکی دیموکراسیانەو بەشداری کردنی هاوولاتیان لەشێوازی حوکم دا بوونی نەبووەو هەموو دەسەلاتەکانیش کە دەستوریان داڕشتوە، لەسەر بنەمای سزادانی هاولاتیان دایان ڕشتووە، نەک پاراستنی سەروەری‌و ماف‌و ئازادیەکانی هاولاتیان...

بۆیە تاک لەم کۆمەڵگایەدا هیچ بەشدارییەکی کارای نەبووە لەسەر دیاری کردنی دەسەلات‌و جۆری دەسەلات‌و بەڕێوەبردنی کۆمەڵگاو تاک تەنها فەرمانی جێبەجێ کردوە... دیارە ئەم جۆرە لەبەڕێوەبردنی حوکم لە عێراق داو بێ دەنگ کردنی هاولاتیان لەخۆنەهاتوە، بەڵکو مێژوویەکی زۆر کۆنی هەیەو سەرچاوەی لە عەقڵیەتی خێڵەکی‌و پیاوسالاری ئایینیەوە وەرگرتووە، نەوە دوای نەوە درێژ بووەتەوەو کاریگەری خۆی لە عەقڵیەت‌و سایکۆلۆژیەتی تاکەکاندا بەجێ هێشتووە... لەسیستمی ئایینی‌و خێڵەکی دا تاک دەبێت ملکەچی فەرمانەکانی گەورە بێت‌و بەهیچ شێوەیەک نابێت لە فەرمانەکانی گەورە دەربچێت، چونکە سزای لەسەرەو شکاندنی پیرۆزیەکانیشە، بۆ نمونە لە دەسەلاتی شمولی ئایینی دا نابێت هیچ کەس لە فەرمانی خەلیفەو یەکەکانی تری دەسەلاتی ئایین دەربچێت‌و یاخی بێت، خۆ ئەگەر تاکێک ئەو کارەی کرد ئیتر مافی ژیانی نییەو دەبێت بکوژرێت... ئەو عەقڵیە لەعێراق دا دەقاودەق بەدرێژایی دەسەلاتی ئایین‌و دواتریش دەسەلات‌و حوکم ڕانە یەک لەدوای یەکەکان جێبەجێ کراوەو مافەکانی تاکی پێ زەوت کراوە.. هیچ دەسەلاتێک لەعیراق دا بەهەڵبژاردن‌و بەشداری هاولاتیان نەهاتوەتە سەر کورسی حوکم‌و هیچ یەکێک لەدەسەلاتەکانیش جێگای خواست‌و مافەکانی هاولاتیان نەبووەو هەموویان بەجۆرێک لەجۆرەکان سزای هاولاتیانیان داوەو ماف‌و ئازادیەکانیان پێشێل کردوە، ئەو جۆرە لەدەسەلات هەموو ئەزموونەکانی حوکم ڕانی لەعێراق دەگرێتەوە، هەر لەدەسەلاتی پاشایەتییەوە تا دەسەلاتی بەعس‌و هەمووشیان هەڵگری جۆرەها شێوازی ئەشکەنجەدان‌و سەرکوت بوون لەدژی هاولاتیان‌و هەموو دەسەلات‌و پیرۆزیەکانیان لە خۆیاندا کۆکردوەتەوە ئەوانەش هەمووی دژی کرانەوەو ئازادی تاکەکان بووەو ڕێگاگرتنیش بوو لە هۆشیاری بوونەوەی هاولاتیان بەماف‌و ئازادیەکانیان. بۆیە تاکی عێراقی بەهیچ شێوەیەک خاوەنی بڕیار نەبووەو هیچ ئەزمونێکیشی نییە لە بەشداری کردن لە پرۆسەی هەڵبژاردن‌و مافە دیموکراسیەکان.. ئەوە وای کردووە هاولاتیان لە عێراق دا بەردەوام لەترس‌و دڵەراوکێ دا ژیابن‌و نەیانتوانیبێت هیچ هەنگاوێک

بنێن بەرەو دیموکراسیەت. بەردەوام گوێ ڕایەڵی فەرمانی دەسەلاَت بن، چونکە کۆی دەسەلاَتەکانی عێراق بەخوێن ڕشتن‌و کودەتا هاتوونەتە سەر کورسی دەسەلاَت‌و هیچ کاتێک بوار نەدراوە بەهاولاَتیان بیر بکەنەوەو بەشداریان هەبێت لە بواری سیاسی داو، هەر دەسەلاَتێک هاتبێتە سەر کورسی حەکم چالاکی هەموو گروپ‌و حزبەکانی قەدەغە کردووەو هەموویانی سەرکوت کردووەو ڕێگەی نەداوە بەشداری ژیانی سیاسی بکەن‌و ڕەئیان هەبێت... ئەو ئەزموونە تاڵەی شێوازی حوکم ڕانی لە عێراق دا کۆمارێکی لە ترس دروست کردووەو تائێستاش دوای سێ ساڵ ڕووخاندنی دەسەلاَتی کاریزمی بەعس هاولاَتیان لەترس‌و گومان دا دەژین‌و بەو پەڕی ترس‌و گومانەوە لە ئایندەی دامەزراندنی دەسەلاَتی نوێ دەڕوانن، لەگەڵ ئەوەی هاولاَتیان بەشداری هەڵبژاردنیان کردوە بۆ دیاری کردنی دەسەلاَت‌و دەستور، بەلاَم ئەو بەشداری کردنەشیان نەیتوانیوە کەمترین کاریگەری هەبێت لەسەر سایکۆلۆژیەتیان‌و گۆڕانکاری بەسەر عەقڵیەتیان دا بهێنێت‌و لەو ترس‌و دڵەڕاوکێیە ڕزگاریان بکات‌و ئەکتڤیانە بەشداری ژیانی سیاسی بکەن.

هەڵبەتە ئەزموونی زیاتر لە 80 ساڵ لەسەرکوت‌و چاندنی تۆوی ترس‌و دڵەڕاوکێ لە ناخی هاولاَتیان دا، بەئاسانی کۆتایی نایەت، بەتایبەت دوای ئەو گۆڕانکاریانەی لە عێراق دا ڕووی داوە، بەلاَم عەقڵیەتی کاریزمایی حزبەکانی ئێستای سەر ساحەی سیاسی، وەک ئەوانەی پێش خۆی وایەو بەعەڤلیەتی نەفی کردن‌و گوێ نەگرتن کار دەکەن، سەرباری ئەوەی دۆخی سیاسی عێراق زۆر نائارامەو تیرۆر تۆقاندن‌و شەڕی مەزهەبی بوونی هەیەو ڕۆژانە کاری توندو تیژی‌و تۆقاندن‌و شەڕی مەزهەبی بوونی هەیەو ڕۆژانە کاری توندو تیژی‌و تۆقاندن ئەنجام دەدرێت، ڕەنگە ئەوەش هۆکارێک بێت بۆ ئەوەی هاولاَتیان نەتوانن دەست بەرداری ترس‌و دوو دڵی بن‌و چالاکانە بەشداری ژیانی سیاسی بکەن، کە پەیوەندی ڕاستەوخۆ کاریگەری بە ژیانی ڕۆژانەیانەوە هەیە...

کۆمەڵگای عێراق ئێستا بەو شێوەیە بەژیانی سیاسی دا تێپەڕ دەبێت، کە پێویستی بە گۆڕأنکاری هەیە بەرەو کۆمەڵگایەکی مەدەنی‌و دیموکراسی‌و، بەلاَم تائێستا سەرەتای ئەو گۆڕانکاریانە بەدەر نەکەوتوە، چونکە هاولاَتیان نەهاتونەتە مەیدانی ململانێ لەگەڵ دەسەلاَت‌و کۆنخوازی داو بگرە ئێستا مل ملانێکان لەنێوان باڵەکانی کۆنخوازو دژە دیموکراسی‌و مەدەنیەکان دایەو شەڕیان لەسەر ئەوەیە کە چۆن دەسەلاَتێکی مەزهەبی‌و دەستورێک دابمەزرێنن کە ئایینی ئیسلام بنەمای سەرەکی ئەو دەستورە بێت‌و ئەمەش لەو دەستورەی کە ڕاپرسی لەسەر کرا بەرەسمی ناسێنرا، بۆیە گۆڕانکاری بەئاڕاستەی کرانەوەو پێشکەوتن‌و مەدەنیەت زۆر لاوازەو ، ڕێکخراوو گروپە پێشکەوتوخوازو علمانیەکانیش لاوازن‌و کاریگەری زۆریان نییە لەسەر هاولاَتیان‌و ئاراستەکردنیان بەرەو گۆڕانکاری... ئەوە خاڵی ترسناکی ژیانی سیاسی ئێستای کۆمەڵگای عێراقەو هاولاَتیانیش جۆرێک خۆیان دوورەپەرێز گرتوەو نەهاتونەتە مەیدانی ژیانی سیاسی‌و ڕۆڵی کارا بگێڕن بەئاراستەی گۆڕانکاری بەرەو گەڕاندنەوی سەروەری بۆ هاولاَتیان‌و کاراکردنیان لە بەشداری کردنی ژیانی سیاسی بە ئاراستەی مەدەنی‌و دیموکراسی.. چونکە بەشداری کردنی هاولاَتیان لە هەڵبژاردن بەو مانایە نەبووە کە ماف‌و ئازادیەکانی خۆیانیان تیا بینیی وەتەوە، بەقەدەر ئەوەی بەشوێن خواستی حزب‌و خێڵەکانەوە بوون، زۆر جاریش ئەو حیزب‌و خێڵانە هیچ بەرنامەیەکی دیاری کراویان پێنەبووە بۆ گۆڕانکاری‌و باش کردنی ژیان، بەقەدەر ئەوەی خۆیان‌و

سەروەریەکانی خۆیان باس کردوەو، ئەمەش لەکۆی ئیدیعای هەڵبژاردەکان دا بەڕوونو ئاشکرایی دەبینراو سەرباری بوونی تەزویرکردنو کڕینی دەنگی هاولاتیان بەپارەو.. هتد، بۆیە ناتوانین بڵێین هەڵبژاردنەکان لە عێراق زادەی دیموکراسی بووەو هاولاتیانیش لەباوەڕبوون بە مافو ئازادیەکانی خۆیان بەشداری پرۆسەی هەڵبژاردنیان کردوە، بەڵکو ئەوان بەپێی سوودو قازانجی حزبەکان بەشداریان کردووە، چونکە ناکرێ دوای سێ جار لە بەشداری کردنیان لە هەڵبژاردن کەمترین گۆڕانکاری بەسەر ژیانیان دا نەهاتبێت، جگە لەوەی بەشێکی زۆر لەو هاولاتاینەی بەشداری هەڵبژاردنەکانیان کردووە بەماوەیەکی کەم دوای هەڵبژاردن پەشێمان بوونەتەوە، لەبەشداری کردنیانو بەشێکی زۆریش دوور لە خواستو ئیرادەی خۆی چووەتە پرۆسەی هەڵبژاردنو بەپێی خواستی باوک یاخود خێڵو حیزب بووەو زۆرێکیش هەر نەی زانیوە بۆ دەبێت دەنگ بدات بە لیستیک، یاخود حیزبێک، بەڵکو لەسەرو خۆیەوە بۆی دیاری کراوە، کە دەبێت دەنگ بەو لیستە بدات، یان ئەو حیزب بدات، بەبێ ئەوەی هیچ بەرژەوەندیەکی خۆی تیا بووبێت یاخود بەشداری کردنی هەنگاوێک بێت بۆ گۆڕانکاریو پێشکەوتن.

بەشداری کردنی هاولاتیان، لەدەنگ دا بۆ دەستوریش هەر بەو شێوەیە بەڕێوە چووەو، هاولاتیان زۆرینەی ئەوانەی دەنگیان بەدەستورداوە، دەستورەکەیان نەخوێندوەتەوە هیچ ئاگاییەکیان لەبارەی بەندەکانی دەستوورەوە نەبووە لەکاتێک دا دەستوور یەکێکە لە گرنگترین ڕەکیزەکانی دەوڵەتو ئیدارەو ڕێکخستنی پەیوەندیەکانی هاولاتیان بەدەسەلاتەوەو دیاری کردنی ئەرکو مافەکانی هاولاتیانەو سنووری ئازادیەکانە، بەلام هاولاتیان بەبێ ئەوەی خوێندنەوەیان بۆ ئەو دەستورە هەبێت چوون دەنگیان پێداوە... ئەوەش یەکێکە لەو خاڵە ترسناکانەی، کە دواتر دەبیتە هۆکاری دروست بوونی کاریزماو دیکتاتۆریەتو هاولاتیانیش هیچ گوێ پێ نادەنو وەک کارێکی ڕۆتینی سەیری دەکەن... بەلام دەبێت ئەوەشیان لەبەرچاو بێت کە دواتر خۆیان بەدەست ئەو دەستوورەوە گیر دەخۆنو حوکم بەسەریاندا دەدرێت.

بەهەرحاڵ خەڵکی عێراق نە ئەزموونی لە حوکم ڕانێتی پڕ توندوتیژی ڕابوردوو وەرگرتووەو، نە گرنگی بەداهاتوش دەدات، ئەوەش وا دەکات، کە بەشداری کردنی هاولاتیان لە هەڵبژاردنەکان دەر ئەنجامێکی ئەوتۆی لێ نەکەوێتەوەو ناشتوانین بڵێین ئەو بەشداری کردنە بەرچاوەی هاولاتیان لە هەڵبژاردن لەباوەڕبوون بە دیموکراسیەتو ئەگەری گۆڕانکاریەوە بووە، بەڵکو کارێکی ڕۆتینیو دووبارە بووەوەو هیچ گریمانەیەکی لە پشتەوە نەبووە... بۆیە ئەگەر داهاتووی عێراق بەم ئاراستەیە بڕوات ئەوا بەدڵنیایی ئەگەری گۆڕانکاری زۆر لاواز دەبێتو ناتوانین هەنگاو بەرەو دیموکراسیو بەدەست هێنانی مافو ئازادیەکان بنێینو ژیانی سیاسی لە عێراق هەر بەشێوە کاریزماییو تەقلیدیەکەی ئێستای دەمێنێتەوەو هاولاتیانیش جارێکی تر دەکەونەوە بەردەم ترسو هەڕەشەی کوشتنو بێ دەنگ کردن، بۆیە ئێستا کاتی ئەوەیە هاولاتیان بەو پەڕی جدیەوە بەشداری ژیانی سیاسی بکەنو بەبێ مافو ئازادیو سەروەریەکانی خۆیان هەوڵی گۆڕینی دەسەلاتو دەستوور بدەن بە قازانجی خۆیانو خۆیان بینە بڕیار دەر لەسەر چارەنوسی خۆیانو دەسەلاتو دەستورێک بنیاد بنێن، کە تەواوی مافە مەدەنیو دیموکراسیەکان لەخۆی بگرێو ڕێگای لە دووبارە بوونەوەی دیکتاتۆریەتو دەسەلاتی تاک ڕەهەندی

بگـرن، چـونکه کەشـی سیاسـی ئێـستای عێراقـی زۆر ئـاڵۆزو نالـەبارەو دەکرێـت هاوڵاتیـان بیگـۆڕن، بەئاراستەی پێشکەوتن‌و دیموکراسیەت، بەڵام ئـەو بێـدەنگی‌و دووره پەرێزیـەی هاوڵاتیان، لـە ئـەنجام دا دەسەڵاتێکی سەرکوتگەر دێتە بەرهەم‌و کۆی ژیانی هاوڵاتیان دەکەوێتـەوە بەرمەترسی، ئـەم ئەگـەرەش پەیوەنـدی بـە خـودی هاوڵاتیان خۆیانـەوە هەیـە تـا چـەند جـدی دەبـن لـە کـارکردن بـۆ گۆڕانکـاری بـە ئاراستەی مەدەنیەت‌و دیموکراسی...

Sarwar_kareem@yahoo.com
sarwarkareem@gmail.com